

O rozpadu iluzí

Před svými padesátinami seděl Stendhal na schodech, chrámu San-Pietro a přehlížel prožitá léta: „...nevybral jsem si nejhorší život, *nevybral!*... Ale určoval jsem si popravdě vůbec svůj život?“

Tyto stendhalovské pochyby o schopnostech člověka ovládat svůj život pronikly k protagonistům všech dosavadních Kunderových próz už po jejich třicítce. Jsou to vesměs mladí muži toužící určovat vlastní vůlí běh života a vybírat si svá osudová určení, ano, mít prostě svobodu volby. Ale jsou to bohové příběhů pouze zdánlivě, iluzorně. Ve skutečnosti každý jejich pokus dirigovat život a vnucovat tmi směr podle vlastních představ ztroskotává. Na konci rozehraných anekdot a žertů, kterými manifestovali svobodu tvořit, formovat osudy lidí i sebe, si musí přiznat, že se jim hra vymkla z rukou. Svoboda se proměnila v travestii svobody. V povídkách Směšných lásek končí tyto epizody někdy komicky, jindy trapně. Vždycky však se jimi rozevívá poznání nemohoucnosti, na jejímž dně zní horká rezignace.

Teprve v románě končí žert krutě a krvavě vážně. Padly nejen iluze, že člověk může ovládat osud, život, historii. Přišel údiv z poznání: to snad život, osud, historie ovládaly člověka, to snad člověk byl jejich obětí, objektem jejich „hry“. Žert překročil sféru soukromosti a nabyl poprvé rozměrů celospolečenských.

Je tedy filosofickou podstatou všech Kunderových próz a zejména románu Žert stará otázka vztahu člověka k historii, problém účasti člověka na tvoření dějin — stará otázka, kterou má socialismus nově zodpovídat. Vrstevníci Kunderova hrdiny Ludvíka Jahna, stejně jako on sám, se naivně domnívali, že vítězstvím dělnické třídy byla tato otázka jednou provždy vyřešena ve prospěch člověka. Vše bylo pojednou jasné: rozpor všednodennosti a svátku, ideálu a reality, člověka a dějin byl zrušen. Nalezením společenského cíle, uvěřil člověk vědomě budující socialismus, našel jsem sama sebe. Proto svět bude hravě zvládnut a nebude už jedince drtit, uzavře se průrva mezi soukromým a veřejným, dokonce ani osud se svým neštěstím a tragikou nebude vtrhávat do životů jako nezvládnutelná cizí síla, protože vše bude pouze důsledkem skutečných činů člověka. Zejména mladý budovatel prvních let socialismu se toužebně upjal k iluzi všemohoucnosti člověka v novém řádu, k iluzi, že rázným odvržením měšťácké minulosti má svou lidskou podstatu opět na dosah ruky, a proto že brzy uskuteční i odvěký sen O štěstí všech lidí na zemi, ve společenství plné svobody a spravedlnosti.

I student Ludvík byl takto opojen mocí, byl „uhranut dějinami“, hřbet historie cítil pod sebou jako sedlo zkroceného koně. Byl přesvědčen, že „mimo okruh dějinného volantu. . . není života, nýbrž jen živoření, nuda, vyhnanství, Sibiř“. I pro něj bylo všechno jasné ve vztahu člověka a dějin: člověk je sám řídí. Tato